

Christer Bergström

Finska fortsättningskriget: Slaget vid Tali-Ihantala 1944

[Artikeln publicerades ursprungligen i tidskriften *Allt om historia*, nr 1/2017, som var en specialutgåva om "Andra världskriget i Norden"]

Här stoppades Röda armén

Sommaren 1944 avgjordes Finlands öde. Det största militära slag som någonsin utspelats i Norden rasade vid två små byar på Karelska näset, Tali och Ihantala.

På Karelska näset, strax norr om Viborg stod slaget vid byarna Tali och Ihantala i juli 1944.

General Gusevs uppdrag: erövra Helsingfors

Sommaren 1944 fick den sovjetiske generalen Dmitrij Nikolajevitj Gusev uppdraget att erövra Helsingfors. Han hade då en lång militär karriär bakom sig. Under första världskriget hade han deltagit som löjtnant i tsarens arme. I samband med ryska revolutionen anslöt han sig till bolsjevikerna och deltog som befälhavare i Röda armén.

När Sovjetunionen anfalls av Tyskland 1941 var Gusev stabschef för 48:e armén men överfördes snart till den armégrupp som ansvarade för försvaret av Leningrad. Gusev spelade en viktig roll i det framgångsrika motståndet mot den tyska inringningen.

När Leningrads belägring bröts i början av 1944 utsågs Gusev till chef för 21:a armén, som skulle bära huvudbördan i den sovjetiska motoffensiven på Karelska näset sommaren 1944. Gusevs karriär fortsatte efter kriget, men i september 1955 gick han i pension och avled två år senare.

Det är frampå småtimmarna den ljusa sommarnatten den 3 juli 1944. I skogarna utanför Ihantala kyrkbacke på Karelska näset väntar tusentals sovjetiska soldater spämt på anfallssignalen. Deras stridsvagnar är körklara och står uppställda sida vid sida. Tystnad är strängt anbefallen. Allt som hörs är fågelsång uppifrån träden och en och annan torr kvist som bryts under en soldats stövlar.

Generalöverste Dmitrij Gusev vet att detta är hans sista chans. Från början var hans offensiv över Karelska näset, som inleddes i juni 1944, framgångsrik. Sedan dess har hans armé stött på behårt motstånd från såväl finska som tyska trupper, och även några svenska och danska frivilliga.

Tyskarnas fruktade störtbombflygplan av Stuka-modell har slagit ut hans vägförbindelser bakom fronten. Motståndarna har också fått tillgång till tusentals toppmoderna tyska pansarvärnsvapen — Panzerfaust (pansarnäve) och Panzerschreck (pansarskräck). Dessa förstör sovjetiska stridsvagnar i stora mängder. Men den 2 juli har sovjetiska flygare lyckats slå ut 43 tyska och finska flygplan.

Gusev och hans mannar är optimistiska inför slutoffensiven mot byn Ihantala. Om de segrar här kan de rycka fram mot Finlands huvudstad Helsingfors och få ett snabbt slut på kriget.

Plötsligt hörs ett olycksbådande muller långt borta i väster, i norr och i öster. Snart låter det som om tusen expresståg dånar fram över himlen. Och så öppnar helvetet sina portar. Hundratals finländska artilleripjäser riktar sin eld mot de sovjetiska anfallsgrupperingarna, och det sker efter en noggrant utarbetad plan.

2000 granater i minuten

Finland har förberett angreppet i detalj. Beskjutningen riktas mot rektanglar i terrängen på 100 gånger 30 meter. Mot en sådan ruta avfyras uppemot 2 000 granater på ett par minuter. Inom detta område upphör allt liv att existera. Därpå riktas eldgivningen med diabolisk effektivitet mot nästa rektangel, och sedan nästa. De sovjetiska trupperna, som befinner sig i tät och kuperad skog, full av stora stenar och flyttblock, har ingen chans att komma undan. Det blir en fruktansvärd massaker. Hjärnan bakom detta enorma eldöverfall är den finländske artillerigeneralen Vilho Nenonen. Han har fått veta exakt var de sovjetiska soldaterna ställt upp för anfall. Finska radiospanare har nämligen lyckats knäcka fiendens radiokod.

Bara en vecka tidigare hade det sett ut som om Finlands öde som självständig nation var beseglats. Bakgrunden var en lång konflikt med grannlandet i öster. Fram till 1917 hade Finland styrts av den ryske tsaren, men när bolsjevikerna tog makten i Ryssland passade Finland på att förklara sig självständigt.

I Finland utbröt inbördeskrig mellan ”röda” socialister och borgerliga ”vita” grupper. De vita segrade, men deras massavrättningar av röda efter krigets slut skapade hat och misstänksamhet i Sovjetunionen. Vintern 1939-40 anföll Sovjetunionen plötsligt Finland, och hatet blev ömsesidigt. Finland tvingades till fred och måste lämna ifrån sig stora landområden i de östra och sydöstra delarna av landet.

1941 gick Nazityskland till angrepp mot Sovjetunionen. Finland förklarade också sin granne krig och hamnade på Hitlers sida. Historikerna tvistar fortfarande om det verkligen var en medveten plan, men faktum är att den finländska armén samverkade med den tyska i marschen österut.

Finske presidenten Risto Ryti läser upp Finlands krigsförklaring 26 juni 1941

Förberedde angrepp

Samtidigt kämpade Sovjetunionen för att försöka stoppa Hitlers väldiga krigsmaskin. Efter slaget vid Stalingrad 1942-43 vände kriget och tyskarna blev tvungna att retirera. Nu började också Sovjetunionen förbereda ett nytt angrepp mot Finland.

På försommaren 1944 grupperades sovjetiska soldater för en slutoffensiv som skulle tvinga ut Finland ur kriget. Angreppet inleddes med ett massivt flyganfall mot finska ställningar på Karelska näset norr om Leningrad den 9 juni 1944. Därefter sattes artilleriet in, och sedan rullade hundratals stridsvagnar fram.

Det var på precis samma ställe som Stalin skickat fram sina trupper när finska vinterkriget inleddes i november 1939. Men nu var det mesta annorlunda — inte bara årstiden. Till att börja med visste de sovjetiska soldaterna vad de slogs för den här gången, och deras utbildning och taktik var vida bättre än den varit 1939.

På den andra sidan fronten hade tre års meningslöst dödande i ett nervpåfrestande skyttegravskrig — till råga på allt på Nazitysklands sida — tårt hårt på de finländska soldaternas sisu, kampanan som utmärkt deras insatser under vinterkriget.

Motståndsviljan brast

Plötsligt brast den finländska motståndsviljan. På plats efter plats reste sig soldaterna — samma karlar som bjudit så segt motstånd i vinterkriget och flydde i panik undan de sovjetiska trupperna. En karelsk bonde berättade: — Först sprang soldaterna, sedan sprang vi, sedan sprang ryssarna efter dem.

På den sovjetiska sidan var stämningen den motsatta. Göran Westerund, en svensk frivillig, skrev förfärad: — Varifrån kommer alla dessa ryssar? Var hämtar de sitt mod, sitt blinda dödsförakt?

Röda armén ryckte fram i terräng som egentligen var lätt att försvara. Sjöar och vattendrag tvingade de sovjetiska styrkorna att samsas på liten yta. Ändå ryckte de fram i ett formidabelt blixkrieg. Inget tycktes kunna stoppa dem.

Blixtnabbt tysk understöd

Finlands överbefälhavare, marskalk Gustaf Mannerheim, försökte bringa reda i kaoset på den

finska sidan och ur det desperata läget föddes kraftfulla motåtgärder. Hitler, som insåg att han inte hade råd att förlora sin vapenbroder i norr, gav order om blixtnabba leveranser av topp-moderna tyska vapen och truppstyrkor till Karelska näset.

Redan den 17 juni anlände tyska antitankvapen med fartyg till Finland. Vapnen gjorde det möjligt för vanliga fotsoldater att beskjuta pansarvagnar och skickades i ilfart till fronten. Samma dag landade ett specialförband ur Luftwaffe, stridsförbandet Kuhlmei, på den finska flygbasen Immola. Strax efteråt sände tyskarna också över sin 303:e stormkanonbrigad, utrustad med snabba pansarfordon som kunde slå ut sovjetiska stridsvagnar.

Viborg erövrades

Men förstärkningarna kom för sent för att förhindra Viborgs fall. Staden erövrades nästan utan strid den 20 juni. Det visade sig vara vändpunkten. De finska soldaterna fick nu en order där det klart uttalades att hemlandets existens stod på spel, och att de soldater ”som inte in i döden följer sin officer själva har dödsstraff enligt paragraf 98 att vänta”.

I Moskva utfärdade det militära överkommandot en order om att fortsätta framryckningen med målet att ta Helsingfors, men nu mötte de sovjetiska trupperna allt kraftigare motstånd.

Junkers Ju 87 D-5 ”Stuka” förstörde 200 stridsvagnar

Junkers Ju 87 D-5 ”Stuka” var en tysk störtbombare av den typ som flögs i stridsförband Kuhlmei över Karelska näset sommaren 1944. De bidrog på ett avgörande vis till den finska avvärjningssegern vid Tali-Ihantala. Dess flygare rapporterades ha förstört inte mindre än 200 sovjetiska stridsvagnar och dussintals viktiga broar. Ju 87 D-5 hade en toppfart på 410 km/h och kunde medföra en bomblast på 1200 kg.

Det började med fruktansvärda anfall av träffsäkra tyska Stuka-störtbombare. Dessa slog ut broarna i de sovjetiska truppernas bakre områden, så att försörjningen av fronten blev allvarligt lidande. Ryssarna reparerade snabbt broarna, men lika snabbt dök nya Stukas upp och förstörde dem igen. Detta, tillsammans med de nya och effektiva antitankvapnen, bidrog till att de finländska soldaterna fick tillbaka stridsmoralen.

Från Viborg var ryssarna tvungna att rycka fram i ett kuperat, skogigt område med flera mindre sjöar, vattendrag och mossar, och dessutom fyllt av stora stenblock som gjorde det svårt att ta sig fram. De viktigaste stödjepunkterna i detta område var byarna Tali, en mil nordost om Viborg, och kyrkbyn Ihantala, sju kilometer längre norrut.

Under slagets första fas, den 20-24 juni, tog sig de sovjetiska styrkorna förbi ställningar som försvarades av såväl finska soldater som svenska, danska och estniska frivilliga. Från den blå himlen ovanför slog tyska störtbombare hela tiden ner på anfallarna. Ändå lyckades Röda armén erövra byn Tali.

Sönderskjuten sovjetisk stridsvagn

Övergick i utnötningskrig

Slaget övergick i ett utnötningskrig som påminde om första världskrigets skyttegravar. Förlusterna var enorma på båda sidor. Den sovjetiska arméns krafter var på upphällningen, samtidigt som en strid ström av finska och tyska förstärkningar anlände. Den 30 juni genomfördes den dittills största tysk-finska flyginsatsen, med förödande verkan på de sovjetiska marktrupperna vid Ihantala. De sovjetiska officerarna insåg att Stuka-störtbombarna måste slås ut om Röda armén skulle nå sitt mål.

Den 2 juli slog det sovjetiska flyget till mot Kuhlmeys bas. Men finländarna hade ändå trumf på hand. De hade knäckt den ryska radiokoden och samlat ett starkt artilleri mot Röda arméns uppmarschområde. Därför kunde finländarna slå till i gryningen den 3 juli.

Efter detta hade Röda armén inte möjlighet att sätta in så stora truppstyrkor mot Finland. Alla resurser behövdes i den stora sovjetiska offensiv som vid den här tiden bröt in i det tyskockuperade Polen och vidare mot Berlin. Redan den 4 juli började förband flyttas från Karelska näset till fronten mot Tyskland.

Genom avvärjningssegern vid Tali-Ihantala kunde Finland undvika en villkorlös kapitulation. Att landet i längden skulle kunna fortsätta kriget mot Sovjetunionen var uteslutet och i september 1944 slöts ett fredsavtal. Priset för freden var högt men om Sovjetunionen hade erövrat Helsingfors hade villkoren blivit mycket hårdare.

Finland tvingades till hård fred

Fredsvillkoren i avtalet som tecknades i september 1944 var hårda. För det första tvingades Finland acceptera de landavträdelser som slagits fast efter vinterkriget 1939-40. Finland förlorade också Petsamoområdet vid Ishavet. Finland måste dessutom betala ett krigsskadestånd till Sovjetunionen på 300 miljoner dollar. Flera finländska

regeringsmedlemmar dömdes på sovjetisk begäran som ansvariga för kriget, bland annat straffades den förre presidenten Risto Ryti med 10 års straffarbete. Han frigavs 1949 på grund av dålig hälsa och återvände aldrig till det politiska livet.

Finland tvingades också legalisera landets kommunistparti, som hade varit förbjudet sedan 1918. I riksdagsvalet 1945 fick Kommunisternas valförbund 23 procent av rösterna och blev landets näst största parti.

Faktaruta om slaget vid Tali-Ihantala 25 juni-9 juli 1944, Karelen

Finland/Nazityskland

Befälhavare: Karl Lennart Oesch/Kurt Kulrney

Styrkor: 50000 man Förluster: 1100 döda, 1100 saknade, 5300 sårade

Sovjetunionen

Befälhavare: Dmitrij N Gusev

Styrkor: 150000 man 4500-5500 döda 13500-14500 sårade

Slaget blev film 2007

2007 hade filmen *Slaget om Finland – Tali Ihantala 1944* premiär. Det är en ovanlig krigsfilm så till vida att den enbart handlar om det militärhistoriska händelseförloppet. Filmen följer en grupp finländska soldater och några svenska frivilliga under de dramatiska dagarna i juni och juli 1944. Filmen avslutas med det massiva artilleribombardemanget som gjorde slut på den sovjetiska offensiven.

Regissören Åke Lindman hade det uttryckliga önskemålet att filmen skulle vara så verklig-hetstrogen som möjligt och enbart innehålla scener som byggde på fakta. För detta fick han 350 000 euro i produktionsstöd från Finlands filmstiftelse.

Scen ur filmen om slaget vid Tali-Ihantala

Visste du att...

Efter Sovjetunionens upplösning 1991 ska Rysslands president Boris Jeltsin ha erbjudit Finland att köpa tillbaka Karelen. Finlands president Mauno Koivisto lät räkna på kostnaderna och tackade nej.

Lästips – Christer Bergström om Andra världskriget

[Vägen till andra världskriget.](#)

[Om Andra världskriget.](#) Artiklar ur tidskriften *Marxismen idag*.

[Stalins största misstag under andra världskriget.](#)